

## AKTIVNOSTI SAVETA EVROPE USMERENE KA ŠTETNOM DELOVANJU NOVIH RELIGIJSKIH POKRETA

### Apstrakt

*U radu su analizirana obeležja aktivizma Saveta Evrope u pravcu regulisanja štetnog delovanja novih religijskih pokreta. Unutar prve tematske celine, proučene su preporuke Saveta Evrope posvećene naznačenom problemu. U okviru druge celine, izvršena je analiza faktora koji su prozročili navedeni aktivizam Saveta. Treći deo posvećen je utvrđivanju međusobnog odnosa između aktivnosti Saveta Evrope i nacionalnih anti-kulturnih strategija. U završnom odeljku su istaknute primećene tendencije i pravilnosti, paralelno sa generalnim sumiranjem postignutih uvida. Između ostalog, uočeno je da je Savet zauzeo veoma obazriv, liberalan i tolerantan stav u odnosu na materiju novih religijskih pokreta. Preporučujući državama članicama isključivo proučavanje navedene problematike i edukaciju stanovništva, Savet je jasno sugerisao izbegavanje legislativnih i drugih invazivnih antikulturnih mera. Otuda se potencijalni uticaj preporuka Saveta može tražiti isključivo u okviru onih država koje zastupaju istovrstan, liberalan i neinvazivan pristup. Nasuprot tome, takav uticaj Saveta nije opravdano povezivati sa politikom onih zemalja koje su se, protivno preporukama 1178 i 1412, opredelile za radikalnije (zakonodavne i druge) korake. Sa druge strane, čini se osnovanim pretpostaviti da su, upravo suprotno, države sa antikulturnim zakonodavstvom i drugim invazivnim antikulturnim merama lako mogle uticati na svojevrsnu radikalizaciju stanovništva Saveta Evrope, koja se može primetiti u okviru najnovijih, no zvanično ne-usvojenih dokumenata Saveta: Dokumenta 12595 i Izveštaja 13441.*

**Ključne reči:** *novi religijski pokreti, verske sekte, kultovi, antikulturni pokret, antikulturna legislativa, verske slobode, Savet Evrope.*

---

\*Docent Fakulteta za evropske pravno-političke studije u Novom Sadu, e-mail: [al.matkovic@gmail.com](mailto:al.matkovic@gmail.com).

## 1. Uvod

Generalna zabrinutost povodom pretpostavljenog štetnog delovanja novih religijskih pokreta (eng. *new religious movements*)<sup>1</sup> jeste fenomen koji se u savremenom društvu afirmisao tokom druge polovine XX veka i ostao je aktuelan sve do sadašnjih dana. Pitanje preduzimanja legislativnih i drugih mera državnog i međunarodnog karaktera usmerenih ka sprečavanju negativnog uticaja tzv. destruktivnih verskih sekta i kultova, takođe, beleži višedecenijsko prisustvo.<sup>2</sup> Govoreći o međunarodnopravnim aspektima, uočava se da je Savet Evrope (dalje Savet) najznačajnija institucija koja je preduzela određene aktivnosti povodom istaknute problematike<sup>3</sup>, usled čega se nameće potreba za analizom kako odgovarajućih dokumenata Saveta, tako i okolnosti koje su dovele do njihovog nastanka, odnosno koje su doprinele formiranju stavova koje je usvojio Savet. Shodno rečenom, prvo će biti analizirani opisani dokumenti Savete Evrope.

---

<sup>1</sup> Uopšteno o novim religijskim pokretima u: J. Lewis, J. Petersen, *Controversial New Religions*, Oxford University Press, Oxford 2005; J. Richardson, „Legal Dimensions of New Religions“, in: *The Oxford Handbook of New Religious Movements* (ed. James Lewis), Oxford University Press, New York 2004, 163-184; D. Đorđević, *Proroci "nove istine": sekta i kultovi (šta treba da znamo o novim religioznim pokretima?)*, JUNIR: Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine, Niš 1998; R. Božović, „Sekta, kultovi i tolerancija prema njima“, *Teme*, 27(1)/2003, 119-131; M. York, *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neopagan Movements*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc, Lanham 1995; M. Goldman, „Review Essay: Cults, New Religions, and the Spiritual Landscape: A Review of Four Collections“, *Journal of the Scientific Study of Religion*, 45(1)/2006, 87-96; S. Sutcliffe, „New Age, world religions and elementary forms“, in: *New Age Spirituality: Rethinking Religion*, second edition (eds. Steven Sutcliffe, Ingvild Saelid Gilhus), Routledge, London 2014, 17-34; J. Ogloff, J. Pfeifer, „Cults and the law: A discussion of the legality of alleged cult activities“, *Behavioral Sciences & the Law*, 1/1992, 117-140.

<sup>2</sup> O antikultnoj legislativi v: J. Richardson, (2004), 163-184; B. Robinson, „Ritual Abuse Legislation passed by U.S. state legislatures“, *Religious Tolerance*, 2001, [http://www.religioustolerance.org/ra\\_law.htm](http://www.religioustolerance.org/ra_law.htm), 27.11.2012; B. Robinson, „France: Attack on New Religious Movements“, *Religious Tolerance*, 2004, [http://www.religioustolerance.org/rt\\_franc1.htm](http://www.religioustolerance.org/rt_franc1.htm) 28.12.2012; A. Matković, *Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd 2016; A. Matković, „Antikultna legislativa u Sjedinjenim Američkim Državama“, *Pravni zapisi*, 1/2016, 134-152; A. Matković, „Francuski zakon br. 2001-504 od 12. juna 2001. kao izvor verske diskriminacije i društvene destabilizacije“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 5/2016, 199-215.

<sup>3</sup> A. Matković, (2016a), 63.

## 2. Dokumenti Saveta Evrope posvećeni novim religijskim pokretima

### 2.1. Preporuka 1178 (1992)

Pun naziv preporuke glasi Preporuka 1178 (1992) o sektama i novim religijskim pokretima<sup>4</sup>. Navedena preporuka sadrži ukupno sedam tačaka. Unutar prve tačke, ukazano je na zabrinutost povodom problema u vezi sa novim religijskim pokretima. Druga tačka sadrži obaveštenje da je Parlamentarna skupština primila upozorenja od strane različitih organizacija i pojedinaca koji smatraju da su njihove porodice ugrožene usled uticaja sektu. U okviru treće tačke istaknuto je da je Parlamentarna skupština uvažila poziv upućen Savetu Evrope u kome se tražilo razmatranje navedenog problema. Naredna stavka pruža informaciju da je Skupština, usled pomenutih razloga, zatražila da se države članice izjasne o praksi koju primenjuju u odnosu na nove religijske pokrete, odnosno o pravnim problemima sa kojima se susreću. U petoj tački konstatovano je da je, shodno verskim slobodama i pravima zajemčenim članom 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima, nepoželjno usvajanje zakona uperenih ka suzbijanju delovanja novih religijskih pokreta, zato što takve legislativne mere mogu ugroziti delovanje tradicionalnih religijskih zajednica. Ipak, u narednoj stavci je ukazano da bi, nezavisno od pomenutog, trebalo sprovesti obrazovne, legislativne i druge mere u cilju adekvatnog rešavanja navedenih problema povezanih sa pojedinim aktivnostima sektu ili novih religijskih pokreta.<sup>5</sup> Shodno pomenutom, unutar završne tačke sugerise se da Komitet ministara pozove države članice Saveta Evrope da, u tom cilju, usvoje većih broj mera, koje su potom i taksativno navedene.<sup>6</sup>

Može se konstatovati da usvajanje prikazane preporuke predstavlja pionirski potez toga tipa na nivou Saveta Evrope. Osim toga, njome je skrenuta pažnja državama članicama Saveta Evrope na pitanja koja se tiču novih religijskih pokreta, sa posebnim akcentom na njihovom potencijalnom štetnom delovanju. Istovremeno, definisane su granice pravnog zadiranja u verske slobode i verska prava.

---

<sup>4</sup> CoE, Recommendation 1178 (1992), Sects and new religious movements, adopted on 05.02.1992. by the Parliamentary Assembly/ 23th Sitting, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15212&lang=en>, 2. 3.2018.

<sup>5</sup> Primitno je da se unutar Preporuke izrazi „verska sekta“ i „novi religijski pokret“ ne koriste dosledno kao sinonimi, iako se pri tome ne pruža niti definicija ovih pojmova, niti objašnjenje u čemu se tačno sastoji njihova razlika.

<sup>6</sup> A. Matković, 2016a, 67-68.

## 2.2. Preporuka 1412 (1999)

Preporuka 1412 (1999) o ilegalnim aktivnostima sekti<sup>7</sup> sastavljena je od 11 tačaka. U okviru tačke 1 upućuje se na već postojeću Preporuku 1178 i na, unutar nje, istaknute argumente protiv uvođenja specijalizovanog antikultnog zakonodavstva. U drugoj tački pomenutog dokumenta Skupština reafirmiše sopstvenu posvećenost načelu slobode savesti i veroispovesti, priznajući religijski pluralizam kao prirodnu posledicu poštovanja navedenog načela. Državna neutralnost i jednaka zakonska zaštita ističu se kao ključni faktori prevencije kog oblika verske diskriminacije, usled čega je prema vlastima država članica adresiran poziv da se uzdrže od aktivnosti i mera zasnovanih na vrednosnoj proceni konkretnih verskih uverenja. Tačka br. 3 sadrži još jedno ukazivanje na Preporuku 1178, preciznije na deo kojim se, kao poželjno, ministrima preporučuje sprovođenje mera zarad obaveštavanja i edukacije mladih ljudi i opšte populacije, te kojim je zatraženo da svi zvanično registrovani novi religijski pokreti dobiju korporativni status. U četvrtoj tački pominje se da je Parlamentarna Skupština odlučila da iznova prouči materiju štetnog delovanja novih religijskih pokreta budući da su se, nakon usvajanja prethodne Preporuke (1178), dogodili ozbiljni incidenti povezani sa aktivnostima pojedinih organizacija koji se mogu svrstati pod kategoriju verskih sekti. U sledećoj tački Skupština zaključuje da nije potrebno definisati pojam sekte, kao ni precizirati da li je ona religija ili ne. No, i pored toga se izražava zabrinutost u vezi onih grupa koje se smatraju sektama, nezavisno od njihovog verskog, ezoterijskog ili duhovnog usmerenja, uz istovremeno naglašavanje važnosti navedenog problema.

U šestoj tački Preporuke ističe se da je od suštinske važnosti preduzeti mere kojima bi se osiguralo da aktivnosti ovih grupacija budu zakonite, usaglašene sa demokratskim načelima i naročito, u skladu sa sadržinom člana 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Tačka 7 sadrži zaključak prema kome je od prvorazredne važnosti postojanje pouzdanih informacija o novim religijskim pokretima, pri čemu je bitno da te informacije ne potiču isključivo od samih verskih zajednica o kojima je reč, niti pak od antikultnih organizacija. Kako se navodi, nakon što zainteresovanim subjektima prethodno bude omogućeno izjašnjenje

<sup>7</sup> CoE, Recommendation 1412 (1999), Illegal activities of sects, adopted on 22.06.1999. by the Parliamentary Assembly, 18th Sitting, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16713&lang=en>, 2.3.2018.

nje i komentar povodom njih, navedene informacije bi potom trebale biti masovno distribuirane u javnosti. Tačkom 8 dodatno se naglašava potreba za uključivanjem unutar obrazovnog programa (naročito onog predviđenog za tinejdžere) specifičnih informacija vezano za istorijat i za filozofiju značajnih škola misli i religije. U narednoj stavci navodi se velika važnost koju Skupština pridaje zaštiti najugroženijih kategorija stanovništva, osobito dece pripadnika verskih, ezoterijskih i duhovnih zajednica, u slučaju zlostavljanja, silovanja, zanemarivanja, indoktrinacije putem “ispiranja mozga” i neupisivanja u školu, čime se socijalnim službama onemogućava vršenje nadzora. U vezi sa svim gore iznetim zaključcima, u okviru 10. tačke Skupština poziva vlade država članica da preduzmu niz mera, koje su potom i taksativno navedene. U završnoj tački, Skupština iznosi preporuku da Komitet ministara, po potrebi, obezbedi formiranje informativnih centara posvećenih verskim, ezoterijskim ili duhovnim grupama u centralnoevropskim i istočnoevropskim zemljama, kao i da uspostavi mehanizme za nadzor opisanih grupa na prostoru Evrope, u cilju olakšavanja razmene informacija između nacionalnih centara.<sup>8</sup>

Kako se primećuje, dokument 1412 (1999) Saveta ne pokazuje značajnije promene kursa politike Saveta u odnosu na stanovište koje je Savet zauzeo u svojoj prethodnoj preporuci iz 1992. godine. Kao i u prethodnoj preporuci, Savet je ponovo naglasak stavio na nužnost očuvanja verskih sloboda i prava, sugerišući državama članicama da svoje intervencije ograniče na prikupljanje i analizu informacija o novim religijskim pokretima, kao i na primerenu edukaciju stanovništva o realnim osobinama pomenutih pokreta.

### *2.3. Ocena aktivnosti Saveta Evrope posvećenih novim religijskim pokretima*

Uočava se da se Savet Evrope unutar obe prikazane preporuke opredelio za umeren i obazriv pristup materiji novih religijskih pokreta. Primarni fokus stavljen je na očuvanje i unapređenje verskih sloboda i prava, što je u potpunosti u skladu sa članom 9. Evropske konvencije o ljudskim pravima.<sup>9</sup> U pogledu državne intervencije u označenoj ob-

<sup>8</sup> A. Matković, 2016a, 68-70.

<sup>9</sup> Up: Dž. Murdok, *Sloboda misli, savesti i veroispovesti: vodič za primenu člana 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Savet Evrope, Beograd, 2008, 16 i dalje.

lasti, Savet je državama članicama preporučio izbegavanje legislativnih i drugih radikalnijih mera za suzbijanje pretpostavljenog negativnog uticaja pomenutih verskih pokreta. Umesto toga, unutar preporuka 1178 i 1412 sugerisano je sprovođenje primarno onih mera koje se odnose na prikupljanje i analizu informacija posvećenih doktrini i praksi novih religijskih pokreta, zarad boljeg razumevanja njihove realne prirode, kao i na edukaciju stanovništva o obeležima takvih pokreta. Ipak, poslednjih godina primećuje se pojava određenih drugačijih tendencija unutar Saveta. U najnovijim dokumentima koji se odnose na rečenu problematiku (Dokument 12595<sup>10</sup> i Izveštaj 13441<sup>11</sup>), uočljivo je veće naglašavanje društvene opasnosti koja se potencijalno može očekivati usled delovanja pojedinih manjinskih verskih zajednica. Takođe, čini se da je Savet, za razliku od ranijeg jasnog stava o nepoželjnosti uvođenja specijalizovanih antikulturnih zakona i ostalih antikulturnih mera na državnom nivou, u okviru pomenutih najnovijih dokumenata ublažio i relativizovao takvo opredeljenje, budući da se značajno više naglašava potreba državnog intervenisanja u domenu delovanja novih religijskih pokreta. No, treba imati u vidu da Dokument 12595 i Izveštaj 13441 nisu usvojeni od strane Saveta Evrope, te samim tim ne predstavljaju zvanični stav te organizacije.

### **3. Uzroci aktuelizovanja razmatranja novih religijskih pokreta na nivou Saveta Evrope**

Kao ključne razloge aktuelizovanja pravnog regulisanja materije novih religijskih pokreta na generalnom nivou, možemo izdvojiti sledeće faktore: 1) ekspanzija novih religijskih pokreta i drugih netradicionalnih, "alternativnih" vidova duhovnosti, 2) porast broja pripadnika novih religijskih pokreta, 3) intenzivno društveno eksponiranje primera realnog ili navodnog destruktivnog delovanja pripadnika takvih pokreta, 4) nastanak i ekspanzija savremene antikultne moralne panike.<sup>12</sup> Osim pomenutih, opštih razloga, mišljenja smo da su na aktivnosti Saveta

<sup>10</sup> CoE, Doc. 12595 (2011), The protection of minors against sectarian influence- motion for a resolution, 18. 04. 2011, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=12674&lang=en>, 02.03.2018.

<sup>11</sup> CoE, Doc. 13441 (2014), The protection of minors against excesses of sects-report, 17. 03. 2014, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20544&lang=en>, 02.03.2018.

<sup>12</sup> Upor: A. Matković, 2016a, 44 i d.

Evrope naročito uticali i sledeći specifični faktori: 1) ugledanje na prvu antikultnu legislativu koja je bila stvorena na prostoru SAD-a<sup>13</sup> i 2) usvajanje u evropskim državama zakona i preduzimanje drugih državnih mera posvećenih štetnom delovanju verskih sekti.<sup>14</sup> Govoreći o prva dva generalna faktora (ekspanzija novih religijskih pokreta i opšti porast broja pristalica alternativnih vidova duhovnosti), može se konstatovati da se, okvirno posmatrano, već od 1960-ih godina, na dalje, primećuje veliki porast popularnosti naznačenih oblasti duhovnosti na prostoru Evrope i u drugim zemljama evropskog kulturnog uticaja. Taj proces je u velikoj meri išao paralelno sa nastankom i ekspanzijom savremene popularne kulture koja je umnogome izmenila celokupan društveni ambijent, te samim tim doprinela i transformacijama na polju religioznosti i duhovnosti.<sup>15</sup> U pogledu intenzivnog (naročito medijskog) eksponiranja primera štetnog delovanja novih religijskih pokreta, tokom poslednjih nekoliko decenija određen broj pojedinačnih incidenata je privukao veoma veliku društvenu pažnju.<sup>16</sup> Takvi ekscesi su ujedno pružili i najsnažniju afirmaciju debatama o opasnosti od tzv. destruktivnih verskih sekti i kultova. Pri tome je važno napomenuti da je, kod većine pomenutih incidentnih događaja, diskutabilno da li se zaista radilo o organizacijama sa istinskom, tj. primarnom religijskom konotacijom ili pak o ekstremističkim grupacijama korenito drugačije prirode.<sup>17</sup> Istovremeno, čak i u slučaju dokazane religijske prirode konkretne organizacije, ostaje veoma upitno da li su navedeni zločini zaista bili izvršeni u konekciji sa njenom religijskom doktrinom i sa verskim uverenjima učinilaca, ili se, zapravo, radilo o drugim, „pragmatičnijim“ motivima za izvršenje krivičnih dela.<sup>18</sup> Konačno, u bliskoj vezi sa navedenim stoji i poslednji, četvrti faktor: feno-

---

<sup>13</sup> O antikultnoj legislativi u SAD detaljnije u: B. Robinson, 2001; A. Matković, 2016a, 78-93; A. Matković, 2016b, 134-152.

<sup>14</sup> O evropskoj antikultnoj legislativi upor: B. Robinson, 2004; A. Matkovic, 2016a, 95-106; A. Matković, 2016c, 199-215.

<sup>15</sup> Upor: P. Jenkins, „Satanism and Ritual Abuse“, in: *The Oxford Handbook of New Religious Movements* (ed. James Lewis), Oxford University Press, New York 2004, 236-237.

<sup>16</sup> Npr. incidenti povezani sa delovanjem Om Šinrikjoa, Hrama naroda, Vrata raja, Loze Davidijanaca, Reda solarnog hrama i dr. Više u: J. Lewis, J. Petersen, *passim*; F. Bellanger, J. Richardson, *Legal Cases, New Religious Movements and Minority Faiths*, Ashgate Publishing, Farnham 2014.

<sup>17</sup> Primera radi: slučajevi kriminalnog udruživanja ili kriminalnog organizovanja, postojanje terorističkih grupacija i sl. Upor: A. Matković, 2016a, *passim*.

<sup>18</sup> O tome više u: A. Matković, „Krivična dela povezana sa okultizmom - pojam, pasivni subjekti i objekti radnje izvršenja“, *Crimen*, 2/2016, 207-222.

men antikultne moralne panike.<sup>19</sup> Polazeći od generalnog obrasca ispoljavanja sociološkog fenomena moralne panike<sup>20</sup>, može se lako uočiti koliko je masovna društvena uznemirenost povodom pretpostavljene opasnosti od tzv. destruktivnih verskih sekti i kultova uticala na pojavu prvih antikulturnih propisa u SAD.<sup>21</sup> Otuda je moguće zaključiti da je savremena antikultna moralna panika, kao specijalna podvrsta naznačenog sociološkog fenomena, imala izuzetno važan uticaj na nastanak i oblikovanje antikultne legislative uopšte.<sup>22</sup>

Prelazeći na dva posebna faktora koje smo istakli kao naročito značajne za nastanak aktivnosti Saveta Evrope posvećenih novim religijskim pokretima, samorazumljiv je i nesporan zaključak da je pojava prvih antikulturnih zakonskih odredbi u SAD-u morala uticati i na organe Saveta Evrope prilikom razmatranja štetnog delovanja verskih kultova i sekti. To dodatno potvrđuje činjenica da je prva Preporuka Saveta Evrope toga tipa (br. 1178) doneta 1992. godine, dakle, upravo u periodu kada je nastanak američke antikultne legislative bio u zenitu. Ipak, trebalo bi detaljnije ob-

<sup>19</sup> O satanističkoj moralnoj panici detaljnije u: J. Victor, *Satanic Panic: The Creation of a Contemporary Legend*, Open Court Press, Chicago 1993; D. Bromley, „Satanism: The new cult scare“, in: *The Satanism Scare* (eds. James Richardson, Joel Best, David Bromley), Aldine De Gruyter, Hawthorne 1991, 49-72; S. Oliver, „Claims of Satanic Ritual Abuse are Unsubstantiated“, in: *Satanism* (ed. Tamara Roleff), Greenhaven Press, San Diego 2002, 49-67; D. Nathan, M. Snedeker, *Satan's Silence: Ritual Abuse and the Making of a Modern American Witch Hunt* (second edition), Authors Choice Press, Lincoln 2001; D. Nathan, „Satanism and Child Molestation: Constructing the Ritual Abuse Scare“, in: J. Richardson *et al.*, (1991), 75-94; D. Frankfurter, *Evil Incarnate: Rumors of Demonic Conspiracy and Ritual Abuse in History*, Princeton University Press, Princeton 2006; P. Jenkins, D. Maier-Katkin, „Satanism: Myth and Reality in a Contemporary Moral Panic“, *Crime, Law and Social Change*, 1/1992, 53-75; P. Jenkins, 2004, 221-242; E. Karlsberg, „Satanism Threatens Youth“, in: T. Roleff, 2002, 9-13; J. Reichert, J. Richardson, „Decline of Moral Panic: A Social Psychological and Socio-Legal Examination of the Current Status of Satanism“, *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 2/2012, 47-63; S. Robbins, „Social and Cultural Forces Were Partially Responsible for Satanic Panic“, in: T. Roleff, 2002, 91-103; J. Victor, „The Extent of Satanic Crime is Exaggerated“, in: T. Roleff, 2002, 32-49; B. Robinson, „Ritual Abuse (RA)“, *Religious Tolerance*, 2007, <http://www.religioustolerance.org/ra.htm>, 19.12.2012; B. Robinson, „Satanic Ritual Abuse (SRA)“, *Religious Tolerance*, 2010, <http://www.religioustolerance.org/sra.htm>, 19.12.2012.

O antikultnom aktivizmu v: J. Noblitt, P. Perskin, *Cult and Ritual Abuse – It's History, Anthropology and Recent Discovery in Contemporary America* (second edition), Greenwood Publishing Group, Santa Barbara 2000; D. Đorđević, „Antikultni pokret- mogući izraz religiozne netolerancije“, *Facta universitatis- series: Philosophy and Sociology*, 6(2)/1999, 257-270; M. Mazza, „Anti-Satanism is Bigotry“, in: T. Roleff, 2002, 29-32; J. Richardson, J. Best, D. Bromley, „Satanism as a Social Problem“, in: J. Richardson, 1991, 3-17; M. de Young, „One Face of the Devil: The Satanic Ritual Abuse Moral Crusade and the Law“, *Behavioral Sciences and the Law*, 4/1994, 389-407.

<sup>20</sup> O definiciji i obeležjima moralne panike v: K. Tompson, *Moralna panika*, Clio, Beograd 2003, 16.

<sup>21</sup> A. Matković, 2016a, 50-53; A. Matković, 2016b, 134-137.

<sup>22</sup> *Ibid.*



jasniti prilike u kojima je američko zakonodavstvo uticalo na aktivnosti Saveta Evrope kao i na legislativne aktivnosti na nacionalnom nivou. Analiza pomenute problematike pokazuje da su u Evropi u ubedljivoj manjini one zemlje koje su preduzele specijalizovane legislativne mere posvećene suzbijanju štetnog delovanja novih religijskih pokreta. U tome smislu, najpoznatija i najznačajnija jeste antikultna legislativa koja postoji u Francuskoj. Štaviše, primećuje se da su, među ostalim evropskim državama koje su usvojile određene antikultne propise ili, češće, preduzele druge mere državnog karaktera na suzbijanju delovanja tzv. verskih sekta, u većini upravo one države koje su istorijsko-kulturološki bliske Francuskoj (Luksenburg<sup>23</sup>, Belgija<sup>24</sup>, Švajcarska<sup>25</sup>).<sup>26</sup> Razmatranju pomenutih francuskih antikultnih mera posvećena je značajna pažnja u evropskim naučnim i stručnim krugovima – između ostalog, upravo i na nivou Saveta Evrope<sup>27</sup>, što ukazuje kako na važnost koja se pridaje tim merama, tako i na njihov nadnacionalni uticaj. Upoređujući dinamiku preduzimanja antikultnih mera na državnom nivou u Francuskoj, sa hronologijom istovrsnih aktivnosti Saveta Evrope, takođe se uočavaju značajne podudarnosti. Najznačajniji nacionalni zahvati u označenoj oblasti jesu: formiranje Parlamentarne komisije za sekta u Francuskoj (fr. *Commission parlementaire sur les sectes en France*) 1995. godine<sup>28</sup>, formiranje istovrsnih komisija 1999.<sup>29</sup> i 2006.<sup>30</sup>

<sup>23</sup> Loi du 21. février 2013. portant incrimination de l'abus de faiblesse, <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2013/0035/a035.pdf>, 25.01.2018; Loi du 21. février 2013. relative à la lutte contre les abus sexuels et l'exploitation sexuelle des enfants et portant modification de plusieurs dispositions du Code penal, <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2013/0035/a035.pdf>, 25.01.2018.

<sup>24</sup> Loi du 2 juin 1998/ Belgique, [http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi\\_loi/change\\_lg.pl?language=fr&la=F&table\\_name=loi&cn=1998060257](http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=1998060257), 27.01.2016.

<sup>25</sup> J. Kaplan, H. Löw, *The Cultic Milieu: Oppositional Subcultures in an Age of Globalization*, AltaMira Press, Walnut Creek 2002, 282.

<sup>26</sup> Up: A. Matković, 2016a, 111-112.

<sup>27</sup> CoE, Doc. 9612 (2002), Freedom of religion and religious minorities in France- report, 31.10.2002, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=9915&lang=EN>, 26.01.2018.

<sup>28</sup> Rapport n° 2468 au nom de la commission d'enquête sur les sectes, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 22 décembre 1995, <http://www.assemblee-nationale.fr/rap-eng/r2468.asp>, 04.03.2018.

<sup>29</sup> Rapport n° 1687 au nom de la commission d'enquête sur la situation financière, patrimoniale et fiscale des sectes, ainsi que sur leurs activités économiques et leurs relations avec les milieux économiques et financiers, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 10 juin 1999, <http://www.assemblee-nationale.fr/dossiers/sectes/sommaire.asp>, 04.03.2018.

<sup>30</sup> Rapport n° 3507 au nom de la commission d'enquête relative à l'influence des mouvements à caractère sectaire et aux conséquences de leurs pratiques sur la santé physique et mentale des mineurs, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 12 décembre 2006, <http://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-eng/r3507.asp>, 04.03.2018.

godine, te naročito: donošenje Zakona br. 2001-504 od 12. juna 2001. godine.<sup>31</sup> Imajući u vidu periode u kojima je Savet Evrope intenzivno posvećivao pažnju problematici novih religijskih pokreta, osnovano je primetiti određenu povezanost između citiranih nacionalnih mera u Francuskoj i koraka preduzetih na nivou Saveta. Treba primetiti da je francuski primer, u to vreme, usamljen u Evropi, ali, da je očigledno pod uticajima iz Francuske došlo do upadljive transformacije i radikalizacije stavova na nivou Saveta Evrope (počevši od Dokumenta 12595 i Izveštaja 13441), budući da sadržina tih dokumenata pokazuje velike sličnosti sa stavovima francuskog zakonodavca i francuskih eksperata koji su se bavili pitanjem štetnog delovanja novih religijskih pokreta. Imajući sve rečeno u vidu, čini se osnovanim uočiti značajan uticaj koji su antikultne aktivnosti u Francuskoj, po svojoj prilici, morale ostvariti na postupanje Saveta Evrope u pomenutoj oblasti.

#### **4. Međusobni odnos aktivnosti Saveta Evrope i mera nacionalnog karaktera posvećenih suzbijanju negativnog uticaja novih religijskih pokreta**

Kako se uočava, Savet Evrope je zvanični stav povodom aktivnosti novih religijskih pokreta prvi put zauzeo još 1992. godine, usvajanjem Preporuke 1178. U skladu sa time trebalo bi očekivati da su potom preporuke Saveta inicirale i oblikovale nastanak najpoznatijih nacionalnih anti-kulturnih strategija. Međutim, treba imati u vidu da se unutar obe preporuke Saveta (1178 i 1412), zapravo, državama članicama ni na koji način ne sugerise preduzimanje invazivnih mera koje bi zadirale u osetljivo pitanje verskih sloboda i prava. Štaviše, Savet je izričito zauzeo stav o nepoželjnosti uvođenja specijalizovane antikultne legislative, dok je povodom preduzimanja drugih mera preporučio ograničavanje isključivo na istraživanje fenomena novih religijskih pokreta i unapređenje edukacije stanovništva u tom pogledu. Nasuprot tome, pojedine države (Francuska, Luksemburg) usvojile su specijalizovane antikultne propise kojima se sakcionišu određeni vidovi delovanja tzv. „verskih sekti“ (tj. novih religijskih pokreta)<sup>32</sup>, dok je niz drugih (Austrija, Belgija, Nemačka, Švajcarska) preduzelo mere koje, kako se čini, delimično prevazilaze okvire

<sup>31</sup> Loi n° 2001-504 du 12 juin 2001, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=-JORFTEXT00000589924&dateTexte=&categorieLien=id>, 26.01.2018.

<sup>32</sup> O obeležjima pomenutih propisa detaljno u: A. Matković, 2016a, 95-108; A. Matković, 2016c, 199-215.

istaknute u preporukama Saveta. U Austriji je 1998. godine osnovan Federalni zavod za pitanja sekta (nem. *Bundesstelle für Sektenfragen*), u formi samostalnog javnopravnog tela, a u okviru pojedinih austrijskih federalnih jedinica postoje i različite institucije finansirane od strane države (poput, primera radi, Društva za borbu protiv sektanih i kulturnih opasnosti [nem. *Gesellschaft gegen Sekten und Kultgefahren*, skr. GSK]). Iste godine, u Belgiji su, na osnovu već pomenutog Zakona<sup>33</sup>, uvedene dve specijalizovane institucije: Centar za informisanje i savetovanje povodom štetnih sektanih organizacija (fr. *Le Centre d'information et d'avis sur les organisations sectaires nuisibles*, skr. CIAOSN) i Međuresorna koordinaciona grupa koja saraduje sa bezbednosnim institucijama u cilju koordiniranja politike vlade, a u okviru čije nadležnosti se nalazi i nadgledanje delovanja novih religijskih pokreta.<sup>34</sup> U Nemačkoj, vlada je formirala sistem informisanja usmeren ka novim religijskim pokretima. Pri tome su pojedine savezne države (Donja Saksonija, Brandenburg, Berlin) preduzele i određene dodatne mere, poput praćenja, prikupljanja, obrade i distribucije informacija o delovanju takvih pokreta.<sup>35</sup> Počevši od 1997. godine, na prostoru Švajcarske se takođe aktivno preduzimaju različite intervencije uperene protiv verskih sekta i kultova. Nakon neuspelog pokušaja implementacije antikulturnih zakonskih odredbi, pojedini kantoni (npr. Ženeva) otpočeli su da finansiraju rad lokalnih antikulturnih organizacija. Što se tiče ostalih strategija, one uglavnom pokazuju srodnost sa istovrsnim merama preduzetim u Austriji, Belgiji i Nemačkoj.<sup>36</sup>

Uvažavajući sve navedeno, opravdano je uočiti uticaj koji su Preporuke Saveta Evrope mogle ostvariti isključivo na one nacionalne strategije koje se iscrpljuju u domenu proučavanja i informisanja povodom fenomena novih religijskih pokreta. Nasuprot tome, ne može se zaključiti da su aktivnosti Saveta uticale na legislativne i druge invazivne antikultne korake država članica. Umesto toga, pre bi se moglo reći da su citirane Preporuke uticale na ostale evropske države koje, shodno stavu Saveta, nisu pribegle takvim radikalnim potezima. Sa druge strane, primećuje se da su, upravo suprotno, pojedine države članice putem svojih nacionalnih antikulturnih intervencija, odnosno propagiranjem svog radikalnog antikulturnog polazišta, zapravo veoma lako mogle uticati na pristup Saveta Evrope povodom novih religijskih pokreta. To naročito

<sup>33</sup> Up. fusnotu 25.

<sup>34</sup> A. Matković, 2016a, 109-110.

<sup>35</sup> *Ibid.*, 111.

<sup>36</sup> CoE, Doc. 13441 (2014); A. Matković, (2016a), 111-112.

dolazi do izražaja kada se ima u vidu upadljiv ideološki zaokret koji je istaknut u najnovijim dokumentima Saveta (br. 12595 i br. 13441), no koji, kako je već rečeno, još uvek ne predstavlja zvanični stav Saveta Evrope, budući da nije usvojen u formi nove preporuke.

## 5. Uočene pravilnosti i finalni zaključci

Može se konstatovati da je pristup koji je Savet Evrope usvojio u odnosu na materiju novih religijskih pokreta u velikoj meri liberalan i oprezan. U okviru analiziranih preporuka Saveta primarni značaj poklonjen je zaštiti i očuvanju garantovanih verskih sloboda i prava, uz jasno izbegavanje invazivnih legislativnih i drugih mera državnog karaktera koje bi mogle ugroziti pomenuta prava. Potencijalni uticaj navedenih preporuka Saveta Evrope na postupanje država članica moguće je uočiti u onim zemljama koje su se opredelile za tolerantan i nediskriminatorski odnos ka novim religijskim pokretima, kao i u okviru onih nacionalnih strategija koje se iscrpljuju isključivo u domenu proučavanja obeležja pomenutih pokreta i edukacije stanovništva o postignutim uvidima. Međutim, takav uticaj, shodno prikazanoj uzdržanoj i odmerenoj politici Saveta, nije opravdano tražiti kod onih državnih strategija koje obuhvataju legislativne i druge invazivne antikultne mere. Sa druge strane, postoje dobri argumenti u prilog tezi da su upravo države članice koje su se opredelile za radikalnije korake posvećene suzbijanju novih religijskih pokreta, zapravo, doprinele svojevrsnom zaoštavanju polazišta Saveta u označenoj oblasti. To se može primetiti u okviru najnovijih dokumenata Saveta Evrope (Dokument 12595 i Izveštaj 13441) u kojima se upadljivo više naglašava potreba državnog intervenisanja u domenu delovanja novih religijskih pokreta. No, budući da pomenuti dokumenti nisu usvojeni od strane Saveta i ne predstavljaju njegov zvanični stav, opisani uticaj država članica na antikultne aktivnosti Saveta Evrope za sada je samo neformalnog karaktera, pri čemu ostaje da se vidi kako će se rečena problematika dalje razvijati u budućnosti.

## Literatura

- Bellanger, F, Richardson, J, *Legal Cases, New Religious Movements and Minority Faiths*, Ashgate Publishing, Farnham 2014.
- Božović, R, „*Sekte, kultovi i tolerancija prema njima*”, *Teme*, 27(1)/2003, 119-131.

- Bromley, D, „Satanism: The new cult scare“, in: *The Satanism Scare* (eds. James Richardson, Joel Best, David Bromley), Aldine De Gruyter, Hawthorne 1991, 49-72.
- Dorđević, D, Proroci “nove istine”: sekte i kultovi (šta treba da znamo o novim religioznim pokretima?), JUNIR: Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine, Niš 1998.
- Dorđević, D, „Antikultni pokret- mogući izraz religiozne netolerancije“, *Facta universitatis- series: Philosophy and Sociology*, 6(2)/1999, 257-270.
- Frankfurter, D, *Evil Incarnate: Rumors of Demonic Conspiracy and Ritual Abuse in History*, Princeton University Press, Princeton 2006.
- Goldman, M, „Review Essay: Cults, New Religions, and the Spiritual Landscape: A Review of Four Collections“, *Journal of the Scientific Study of Religion*, 45(1)/2006, 87-96.
- Jenkins, P, Maier-Katkin, D, „Satanism: Myth and Reality in a Contemporary Moral Panic“, *Crime, Law and Social Change*, 1/1992, 53-75.
- Jenkins, P, „Satanism and Ritual Abuse“, in: *The Oxford Handbook of New Religious Movements* (ed. James Lewis), Oxford University Press, New York 2004, 221-242.
- Kaplan, J, Löw, H, *The Cultic Milieu: Oppositional Subcultures in an Age of Globalization*, AltaMira Press, Walnut Creek 2002.
- Karlsberg, E, „Satanism Threatens Youth“, in: *Satanism* (ed. Tamara Roleff), Greenhaven Press, San Diego 2002, 9-13.
- Lewis, J, Petersen, J, *Controversial New Religions*, Oxford University Press, Oxford 2005.
- Matković, A, *Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd 2016a.
- Matković, A, „Antikultna legislativa u Sjedinjenim Američkim Državama“, *Pravni zapisi*, 1/2016b, 134-152.
- Matković, A, „Francuski zakon br. 2001-504 od 12. juna 2001. kao izvor verske diskriminacije i društvene destabilizacije“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 5/2016, 199-215.
- Matković, A, „Krivična dela povezana sa okultizmom - pojam, pasivni subjekti i objekti radnje izvršenja“, *Crimen*, 2/2016, 207-222.
- Mazza, M, „Anti-Satanism is Bigotry“, in: *Satanism* (ed. Tamara Roleff), Greenhaven Press, San Diego 2002, 29-32.
- Murdok, Dž, *Sloboda misli, savesti i veroispovesti: vodič za primenu člana 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Savet Evrope, Beograd, 2008.
- Nathan, D, „Satanism and Child Molestation: Constructing the Ritual Abuse Scare“, in: *The Satanism Scare* (eds. James Richardson, Joel Best, David

- Bromley), Aldine De Gruyte, Hawthorne 1991, 75-94.
- Nathan, D, Snedeker, M, *Satan's Silence: Ritual Abuse and the Making of a Modern American Witch Hunt* (second edition), Authors Choice Press, Linkoln 2001.
- Noblitt, J, Perskin, P, *Cult and Ritual Abuse – It's History, Anthropology and Recent Discovery in Contemporary America* (second edition), Greenwood Publishing Group, Santa Barbara 2000.
- Ogloff, J, Pfeifer, J, „Cults and the law: A discussion of the legality of alleged cult activities“, *Behavioral Sciences & the Law*, 1/1992, 117–140.
- Oliver, S, „Claims of Satanic Ritual Abuse are Unsubstantiated“, in: *Satanism* (ed. Tamara Roleff), Greenhaven Press, San Diego 2002, 49-67.
- Reichert, J, Richardson, J, „Decline of Moral Panic: A Social Psychological and Socio-Legal Examination of the Current Status of Satanism“, *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 2/2012, 47-63.
- Richardson, J, Best, J, Bromley, D, „Satanism as a Social Problem“, in: *The Satanism Scare* (eds. James Richardson, Joel Best, David Bromley), Aldine De Gruyte, Hawthorne 1991, 3-17.
- Richardson, J, „Legal Dimensions of New Religions“, in: *The Oxford Handbook of New Religious Movements* (ed. James Lewis), Oxford University Press, New York 2004, 163-184.
- Robbins, S, „Social and Cultural Forces Were Partially Responsible for Satanic Panic“, in: *Satanism* (ed. Tamara Roleff), Greenhaven Press, San Diego 2002, 91-103.
- Robinson, B, „Ritual Abuse Legislation passed by U.S. state legislatures“, *Religious Tolerance*, 2001, [http://www.religioustolerance.org/ra\\_law.htm](http://www.religioustolerance.org/ra_law.htm), 27.11.2012.
- Robinson, B, „France: Attack on New Religious Movements“, *Religious Tolerance*, 2004, [http://www.religioustolerance.org/rt\\_francl.htm](http://www.religioustolerance.org/rt_francl.htm) 28.12.2012.
- Robinson, B, „Ritual Abuse (RA)“, *Religious Tolerance*, 2007, <http://www.religioustolerance.org/ra.htm>, 19.12.2012.
- Robinson, B, „Satanic Ritual Abuse (SRA)“, *Religious Tolerance*, 2010, <http://www.religioustolerance.org/sra.htm>, 19.12.2012.
- Sutcliffe, S, „New Age, world religions and elementary forms“, in: *New Age Spirituality: Rethinking Religion*, second edition (eds. Steven Sutcliffe, Ingvild Saelid Gilhus), Routledge, London 2014, 17-34.
- Tompson, K, *Moralna panika*, Clio, Beograd 2003.
- Victor, J, *Satanic Panic: The Creation Of A Contemporary Legend*, Open Court Press, Chicago 1993.
- Victor, J, „The Extent of Satanic Crime is Exaggerated“ in: *Satanism* (ed. Tamara

- Roleff), Greenhaven Press, San Diego 2002, 32-49.
- York, M, *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-pagan Movements*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc, Lanham 1995.
- Young, M. de, „One Face of the Devil: The Satanic Ritual Abuse Moral Crusade and the Law“, *Behavioral Sciences and the Law*, 4/1994, 389-407.

### Propisi

- Loi du 2 juin 1998/ Belgique, [http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi\\_loi/change\\_lg.pl?language=fr&la=F&table\\_name=loi&cn=1998060257](http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=1998060257), 27.01.2016.
- Loi n°2001-504 du 12 juin 2001, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000589924&dateTexte=&categorieLien=id>, 26.01.2018.
- Loi du 21. février 2013. portant incrimination de l'abus de faiblesse, <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2013/0035/a035.pdf>, 25.01.2018.
- Loi du 21. février 2013. relative à la lutte contre les abus sexuels et l'exploitation sexuelle des enfants et portant modification de plusieurs dispositions du Code penal, <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2013/0035/a035.pdf>, 25.01.2018.

### Dokumenti

- CoE, Recommendation 1178 (1992), Sects and new religious movements, adopted on 05.02.1992. by the Parliamentary Assembly/ 23th Sitting, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15212&lang=en>, 02.03.2018.
- CoE, Recommendation 1412 (1999), Illegal activities of sects, adopted on 22.06.1999. by the Parliamentary Assembly/ 18th Sitting, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16713&lang=en>, 02.03.2018.
- CoE, Doc. 9612 (2002), Freedom of religion and religious minorities in France-report, 31.10.2002, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=9915&lang=EN>, 26.01.2018.
- CoE, Doc. 12595 (2011), The protection of minors against sectarian influence-motion for a resolution, 18. 04. 2011, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=12674&lang=en>, 02.03.2018.
- CoE, Doc. 13441 (2014), The protection of minors against excesses of sects-

report, 17. 03. 2014. <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20544&lang=en>, 02.03.2018.

Rapport n° 2468 au nom de la commission d'enquête sur les sectes, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 22 décembre 1995, <http://www.assemblee-nationale.fr/rap-enq/r2468.asp>, 04.03.2018.

Rapport n° 1687 au nom de la commission d'enquête sur la situation financière, patrimoniale et fiscale des sectes, ainsi que sur leurs activités économiques et leurs relations avec les milieu économiques et financiers, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 10 juin 1999, <http://www.assemblee-nationale.fr/dossiers/sectes/sommaire.asp>, 04.03.2018.

Rapport n° 3507 au nom de la commission d'enquête relative à l'influence des mouvements à caractère sectaire et aux conséquences de leurs pratiques sur la santé physique et mentale des mineurs, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 12 décembre 2006, <http://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-enq/r3507.asp>, 04.03.2018.

### **Aleksandar Matković, Ph.D.**

Assistant professor, Faculty of European Legal and Political Studies, Novi Sad

## **ACTIVITIES OF THE COUNCIL OF EUROPE TOWARDS HARMFUL ACTIONS OF NEW RELIGIOUS MOVEMENTS**

### Summary

This paper is dedicated to the analysis of the Council of Europe's activities concerning harmful actions of new religious movements. Within the first part of the paper, the author analysed Council of Europe's recommendations directed towards new religious movements. Within the second part, the causes for such Council's activism were examined. The third part is focused on establishing the relationship between the activities of the Council of Europe and national anti-cult strategies. Inside the final part, noticed tendencies and regularities were highlighted, together with the general summarization of the achieved insights. Among other things, it was concluded that the Council took a very cautious, liberal and tolerant attitude in relation to the matter of new religious movements.



By recommending Member States exclusively to study these issues and educate the population, the Council clearly suggested the avoidance of legislative and other invasive anti-cult measures. Hence, the potential impact of the Council's recommendations can be sought exclusively within those countries that hold similar, liberal and non-invasive approach. By contrast, it is not justifiable to link such Council's influence with the policies of those countries that, contrary to recommendations 1178 and 1412, have opted for more radical (legislative and other) steps. On the other hand, it seems reasonable to assume that, on the contrary, countries with anti-cult legislation and other invasive anti-cult measures could easily influence the radicalization of the position of the Council of Europe, which can be noticed within the latest, yet not officially adopted, documents of the Council: Document 12595 and Report 13441.

**Keywords:** new religious movements, religious sects, cults, anti-cult movement, anti-cult legislation, religious freedom, Council of Europe.